Андрій Квік*Чернівецький національний університет ім. Юрія Федьковича*

Праксеологічний вимір екуменізму та його основні діалогічні форми

У статті проаналізовано елементи теоретико-методологічних знань щодо успішного функціонування екуменічної парадигми та спроби їх актуалізації в контексті здійснення міжконфесійного діалогу, котрий відзначався б конкретизованою продуктивністю. Також здійснено короткий історичний екскурс задля розгляду впливу просвітницьких філософсько-світоглядних тенденцій на становлення сучасної екуменічної парадигми.

Наведено приклади ключових елементів, котрі сприяють ефективності основних діалогічних форм екуменізму. Здійснення експлікації поняття такої складової екуменічної концепції, як «духовний екуменізм» надає можливість для окреслення його значення як невід'ємного елементу в цілісності католицького екуменізму та доводить практичну користь цієї складової для екуменічного руху. З'ясовано, що Другий Ватиканський собор вніс корективи в католицьке розуміння еклезіології та спрямування уваги учительського уряду Католицької Церкви на «еклезіологію євхаристійну». Також у статті, беручи за основу офіційні документи Католицької Церкви, розкрито відношення сучасного католицизму до проблематики відновлення євхаристійного сопричастя із учасниками екуменічного діалогу. Головною метою статті є аналіз історико-культурного впливу на формування праксеологічного елементу екуменічної парадигми, кореляція контрверсійних поглядів на функціональність та ефективність ключових форм екуменічного діалогу. В ході дослідження були досягнуті такі дослідницькі завдання, як здійснення аналізу історичної формації головних аспектів екуменічного руху; здійснений порівняльний аналіз полярних поглядів дослідників та релігієзнавців на екуменічну концепцію в цілому; здійснений компаративний аналіз основних векторів розвитку екуменізму під впливом соціокультурних трансформацій; було висвітлено спільні віросповідні елементи християнських конфесій, котрі є ключовими у процесі конструювання основних діалогічних форм.

Ключові слова: екуменізм, Католицька церква, релігія, еклезіологія, II Ватиканський собор, євхаристійне сопричастя, секуляризація

Andrii Kvik*Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University*

Practexological dimension of ecumenism and its main dialogue form

The article analyzes the elements of theoretical and methodological knowledge on the successful functioning of the ecumenical paradigm and attempts to actualize them in the context of interfaith dialogue, which would be marked by concretized productivity. A short historical digression was also made in order to consider the influence of educational philosophical and ideological tendencies on the formation of the modern ecumenical paradigm.

Examples of key elements that contribute to the effectiveness of the main dialogical forms of ecumenism are given. The explication of the concept of such a component of the ecumenical concept as "spiritual ecumenism" provides an opportunity to outline its significance as an integral element in the integrity of Catholic ecumenism and proves the practical benefits of this component for the ecumenical movement. It was found that the Second Vatican Council made adjustments to the Catholic understanding of ecclesiology, and the focus of the Catholic Church's teaching government on "Eucharistic ecclesiology." Also in the article, based on official documents of the Catholic Church, the attitude of modern Catholicism to the issue of restoring Eucharistic communion with the participants in the ecumenical dialogue is revealed. The main purpose of the article is to analyze the historical and cultural impact on the formation of the praxeological element of the ecumenical paradigm, the correlation of controversial views on the functionality and effectiveness of key forms of ecumenical dialogue. In the course of the research, such research tasks were achieved as the analysis of the historical formation of the main aspects of the ecumenical movement; a comparative analysis of the polar views of researchers and theologians on the ecumenical concept in general; a comparative analysis of the main vectors of ecumenism development under the influence of socio-cultural transformations; the common religious elements of Christian denominations, which are key in the process of constructing the main dialogical forms, were highlighted.

Keywords: ecumenism, Catholic Church, religion, ecclesiology, II Vatican Council, Eucharistic communion, secularization

Вступ

Актуалізація наукового осмислення проблематики полягає в необхідності розгляду єкуменізму як еманції діалогічності релігійної свідомості, що є складовою глобалізаційних процесів та робить дану тему актуальною у сфері соціально-філософських досліджень. Адже незважаючи на те, що загальносуспільні настрої тяжіють до секуляризації, все ж суб'єкти релігійних спільнот та їхні світоглядні концепції становлять важливий вплив на суспільне життя.

Вплив постмодерну на глибоку культурну трансформацію знаходить свій вияв і у процесі поширення єкуменічних ідей у соціумі починаючи з другої половини ХХ ст., що спричиняє інтерес до даного феномену. Однак погляди на більш ранні формування єкуменічної парадигми видаються значущими, оскільки можуть в ширшій перспективі прояснити суть даного явища. В магістральних суспільно-історичних тенденціях, котрі панували в хронологічних рамках Нового часу, Просвітництва і Післяпросвітництва, була присутність (частіше імпліцитна) усвідомлення того, що релігія та релігійність повинні займати чільне місце в житті суспільства. Саме тому видатні філософи того часу прагнули знайти відповідь на складне питання «раціоналізації» релігії, але в жодному разі не мали на меті її спростувати чи відкинути (Горохолінська І., 2019, с. 202).

Оскільки протестантський теологічний дискурс кінця ХІХ в. здійснив істотний вплив на вигляд сучасного єкуменізму, є доцільним згадати про вплив епохи Просвітництва на визначальні ознаки розвитку протестантських ідей, адже концепт єкуменічної парадигми зароджується у протестантському середовищі. Крім того, найбільш ранні прояви єкуменізму належать до ХVІІ ст., а це означає, що ми не можемо кардинально дистанціювати концептуальні ознаки єкуменізму та просвітницькі ідейні особливості. На формування деяких специфічних рис сучасного єкуменізму просвітницька філософія релігії здійснила свій вплив, що експлікується в розумінні релігії як того, що має служити загальному благу та справедливості (Гизбрехт Е., 2020, с. 75). Уся історія розвитку християнства

свідчить про прагнення концептуалізувати власну релігійну свідомість завдяки пориванням до певного раціоналізування віросповідних максим. Схоластика епохи Середньовіччя, гуманістичні есенції доби Відродження, криза обрядовості та піднесення індивідуалізму в дусі Реформації, боротьба за верховенство розуму та духовну емансипацію епохи Просвітництва стали ключовими етапами на шляху європейської релігійності до власної раціоналізації (Горохолінська І., 2019, с. 36).

Суспільні явища, котрі характеризували кризу віри в тогочасному суспільстві епохи Просвітництва, спостерігаються вже в протестантському підході до текстуальної біблійної критики. Такі тенденції стали поштовхом для формування основних рис ліберальної теології, спроби започаткування та викристалізування якої в католицькому середовищі спочатку зазнало критики, однак з плином часу та зростанням усвідомлення потреби у формуванні здорової реакції Церкви на знаки часу отримала часткове визнання. Таким чином у католицизмі формується «нова схоластика», котра ставить за мету переосмислення проблем віри, намагання синтезувати філософію Томи Аквінського із тогочасними тенденціями ідеалістичної думки (Чікарькова М., 2019, с. 355). Поштовхом у розвитку католицької концепції неотомізму є видання енцикліки папи Лева ХІІІ «Aeterni patris», в котрій томістична філософія визнана найдосконалішою філософською концепцією для католиків, а також обґрунтована потреба її відродження та адаптації до новітніх потреб суспільства. Натомість у середовищі протестантських теологів виконструюється так звана «діалектична теологія», котра за ключове осердя має пауліністське християнське вчення, котре спирається на вчення апостола Павла в контексті сотеріології та концепції М. Лютера, що спасіння можна здобути винятково завдяки вірі (Стрелкова Ю., 2019, с. 141). Таким чином, на думку дослідниці М. Ю. Чікарькової (2019), явище становлення церковної політики «аджорнаменто», що базується на неотомізмі, котра неодноразово згадувалася в ключових документах ІІ Ватиканського собору, та «діалектична теологія», що формується у протестантському середовищі, створюють сприятливі умови,

котрі слугуватимуть зближенню між цими християнськими традиціями та сприятимуть створенню підґрунтя для формування плідної співпраці в екуменічному контексті (с. 355).

Така співпраця стосується не тільки діалогування щодо релігійно-догматичних питань між представниками різних конфесій, а тому не всі екуменічні відносини між релігійними суб'єктами носять характер релігійних, а тому варто їх розділяти на два виміри: релігійний та нерелігійний. Відносини релігійного виміру характеризуються сотеріологічною орієнтованістю і виявляються у богословському діалозі стосовно питань догматичної та біблійної теології, проблематики спільного проведення богослужбових практик та здійснення місійного служіння. Місія нерелігійного виміру екуменічних відносин полягає у врегулюванні співпраці між різними конфесіями, що виявляється у соціальному служінні у медичних, освітніх та екологічних сферах.

Однак не варто применшувати значення позитивного впливу нерелігійних відносин на процес зближення як окремих християн, так і цілих деномінацій, на здійснення кроків до взаєморозуміння та нарощування прихильності один до одного. Спрямування зусиль різних релігійних спільнот та їхня консолідація задля досягнення поступу в боротьбі проти соціальної несправедливості та за мир у світі сприяє «згладжуванню гострих кутів», концентрування на тих елементах, що їх об'єднують (Кисельов О., 2009, с. 27–28).

У ході діалогічного процесу чільне місце займає сотеріологічна позиція «співбесідника», а точніше те, як саме мислиться спасіння: по-ексклюзивістському, котре характерне зокрема для християнської ортодоксії (у спасінні можуть бути запевнені тільки послідовники конкретної релігійної віри) або ж в інклюзивістському розумінні, котре ґрунтується на твердженні, що спасіння може отримати будь-який християнин, не зважаючи на його конфесійну приналежність, ба навіть будь-яка невіруюча людина, котра, однак, дотримується загальнолюдських етичних принципів та веде відповідний чеснотливий спосіб життя. Богословами,

котрі будували свою теологічну концепцію в ключі останнього розуміння, були К. Ранер та А. де Любак. На думку Є. Елбакян (2011), саме сотеріологічна проблематика в її світоглядному аспекті стає значущою перешкодою та сповільнювачем процесу будування екуменічного та міжрелігійного діалогів. Саме проблематика спасіння «інших» є тією точкою, в якій діалог завмирає, не зважаючи на те, що до цього він здійснювався. Відсутність конкретної створеної основи, котра була б релевантною для зведення конструкції цього діалогу, призводить до того, що відповідним фундаментом для нього, на думку дослідниці, може бути тільки принцип світськості (с. 15–16).

Він полягає у тому, що конструктивний міжконфесійний діалог будується в рамках регулювання державного (світського) апарату, котрий є незаангажований та неупереджений стосовно будь-якої конфесійної інституції, зі збереженням принципу права рівності, не зважаючи на кількісну різницю послідовників. Виявлення характерних рис релігійної свідомості, якими є релігійна віра та символізм, виявляє необхідність розгляду як міжрелігійного діалогу, так і екуменічних старань через площину світськості як принципу державного устрою та засобу врегулювання відносин між релігійними спільнотами. Реалізація успішного діалогу можлива завдяки присутності у сфері світськості принципів толерантності та віротерпимості, котрих дотримуються учасники такого діалогу (Излученко Т., 2014, с. 82). Зі сторони держави ж важливим є утримання від надання переваги, а тим паче від прийняття якоїсь конкретної релігійної ідеології в якості державної. Є. Елбакян (2011) стверджує, що тільки за умови діяльності світської влади в політико-правовій сфері, котра верифікуватиметься нормами міжнародного права, а не заповідями чи імперативними нормами тієї чи іншої релігії, а в площині моралі опирається на загальнолюдські принципи моралі, а не на етичні приписи тієї чи іншої конфесії (с. 157).

Однак тоді, внаслідок аналізування думок дослідниці, постає питання: чи можуть норми міжнародного права та загальнолюдські моральні принципи (останнє є досить часто

розмитим поняттям) дати відповіді на ключові питання стосовно гідності життя та особистості людини, на котрі знаходяться чимало контroversійних відповідей? Якщо ж ні, то організація якої кваліфікації та рівня авторитетності в суспільстві може зайняти місце аналізатора суспільних метаморфоз, спричинених впливом науково-технічного прогресу?

Однією з імовірних відповідей може бути створення таких сприятливих умов, за яких буде можливо досягнути розмежування між релігійною та нерелігійною сферою, котре спричинить істинну об'єктивність світської держави, але й також поряд із цим включення в регламент світської влади юридичного аспекту функціонування релігійних організацій. Співпраця релігійності і світськості в подібному ключі може бути достатньо плідною, а також, на думку дослідниці І. В. Горохолінської (2019), виявляється у двох площинах: «Перша – ідейно-методологічна, що передбачає міждисциплінарну взаємодію дослідницьких можливостей богослов'я, філософії і релігієзнавства для аналізу релігійності, яка є багатомірним як духовним, так і соціально-комунікативним феноменом (...) Друга площина – предметна – передбачає кристалізацію в конкретних виявах світогляду сучасної особи (на індивідуальному та соціально-діяльнісному рівнях) тих моделей і взірців взаємодії релігійних і світських інтенцій свідомості, котрі якісно характеризують сучасну релігійність (...)» (с. 70).

В ідеалі таке функціонування повинне створити сприятливі обставини, котрі допоможуть світській державі забезпечувати оптимізацію та врегулювання міжконфесійного та міжрелігійного діалогу, котрий здійснюватиметься в умовах універсального для всіх релігійних спільнот світського правового простору. У такому вигляді неупереджений принцип світськості сприятиме уникненню міжконфесійних конфліктів, вибудовуючи діалогівання без надання преференцій тій чи іншій релігії або конфесії. Навіть наближення до подібної синергії світськості та релігійності ускладнене в державах, у котрих певна релігія має статус державної. Іншою важливою складовою такого діалогу є необхідність

усвідомлення необхідності існування об'єктивного вивчення релігійного феномену, котре виражається зокрема в порівняльному неупередженому релігієзнавстві, що здійснюватиме моніторинг спільного і відмінного в релігіях світу, їхній сучасний стан. Заангажованість у таку експертну групу винятково релігієзнавців, а не представників релігій чи конфесій, становить головну умову ймовірності реального та продуктивного діалогу в досягненні ключових соціальних цілей (Элбакян Е., 2011, с. 16–17). Однак на практиці дана теорія залишається ідеалістичною теорією, а копіткий процес створення сприятливого підґрунтя для уможливлення існування плідного міжконфесійного та міжрелігійного діалогу переймає на себе екуменічний рух.

На концепцію екуменізму існують різні, часто діаметрально протилежні, погляди філософів, релігієзнавців та богословів. Феномен екуменізму, якщо його розглядати в контексті вище зазначеного принципу «розмежування релігійного та нерелігійного», стає спробою пошуку нових інституційних форм для викристалізування релігійності, що буде позбавлена сакральності. Таке трактування екуменічної парадигми надає їй часто негативної конотації, а також створює враження, що метою екуменізму є профанація тих елементів релігійності, зокрема християнства, що належать до сфери «sacrum». І задля об'єктивності варто зазначити, що така небезпека все ж існує через намагання деяких учасників руху перетворити його в рух християнських церков, котрі прагнуть відновлення християнської єдності, в міжрелігійне зближення із іншими нехристиянськими релігіями. Така тенденція загрожує вдаванням до синкретизму та еклектики, розмиваючи істинну християнську сакральність (Осыка Я., 2014, с. 92).

Однак варто зауважити, що подібне трактування екуменізму впливає із неправильного розуміння його мети, котра полягає у відновленні сопричастя у Таїнствах між розділеними на сьогоднішній момент християнськими Церквами. Причиною наявності таких контroversійних поглядів, на думку дослідниці А. В. Радецької (2011), не тільки світських науковців та релігієзнавців, а, зокрема, і в

середовищах деяких православних церков стає, як не парадоксально, об'єднуючий фактор приналежності до християнства та особливості історичного розвитку взаємовідносин християнських конфесій, котрі є учасниками єкуменічного руху (с. 3).

Більшість дослідників феномену єкуменізму акцентують свою увагу на тому, що дана парадигма зародилася в протестантському колі, однак варто зауважити, що вже на початку XX ст. в середовищі російської інтелігенції та православного духовенства виникають єкуменічні настрої, хоч правильніше було б їх дефініціювати як прагнення віднайдіння єдності. Середовищем, у якому обговорювалася ця проблематика, були Релігійно-філософські зібрання, причина появи яких була зумовлена зростанням уваги громадськості до релігії. Кінцева мета єкуменізму, в розумінні представників російської релігійної філософії, полягала у внутрішньому християнському примиренні між православ'ям, що символізувало любов до Христа і свободу, католицизмом як втіленням віри та протестантизмом, що акцентує на ролі розуму, котрі об'єднуються в єдину, соборну, апостольську вселенську Церкву. Таке розуміння єкуменізму спирається на прагненні до соборності та баченні в багатьох Церквах Церкви Єдиної і Вселенської (Кравцов І., 2013, с. 349).

Однак небезпекою, що може спіткати єкуменічний рух у майбутньому як наслідок його розширення, є трансформація основної мети, задля якої він був зароджений. Увібравши у себе новітні течії та вектори численних міжхристиянських рухів з їхніми індивідуальними інтересами, специфічними програмами, питаннями та світоглядами, існує велика ймовірність відхилення ВРЦ від її головного призначення – становити Раду Церков. Стати натомість близькою за суттю до ООН, міжнародною християнською організацією, котра ставить за основну мету вирішення питань соціальної справедливості, миру в світі та цілісності довколишнього середовища, а проблематика досягнення єдності християн відійде далеко на другий або й третій план. На думку Я. М. Осики (2014), переакцентування магістральної мети єкуменізму з відновлення єдності християн на досягнення мирного співіснування

релігій для спільної співпраці у сфері забезпечення прав людини та справедливості у світі є негативним результатом єкуменічної діяльності (с. 91).

Саме тому чільне місце в єкуменічній парадигмі займає «духовний єкуменізм», котрий «означає внутрішнє навернення, перемену серця, освячення власного життя, любов, самопожертву, покору, терпіння, проте й оновлення та перетворення Церкви, й не менш важливо: молитва є серцем єкуменічного руху» («У пошуках» 2008, с. 18). Духовний єкуменізм на Другому Вселенському соборі представляється в якості невід'ємного елементу та названий «душею всього єкуменічного руху» (Документи Другого, 2014, с. 135). Він виявляється в узгодженні життя кожного християнина із духом Євангелії, а також у посиленні молитов за єдність у Католицькій Церкві («У пошуках» 2008, с. 105). Однак молитва за з'єднання християн не була чимось новим, адже в XIX ст. у багатьох католицьких рухах були створені молитовні групи, харизмою котрих була молитва про єдність Церкви. Наприкінці XIX ст. папа Лев XIII стверджував про необхідність молитви про християнську єдність, а папа Бенедикт XV офіційно підтримав та ввів в практику Католицької Церкви тиждень молитов про єдність християн, що проводився щорічно в січні місяці (Ратникова В., 2012, с. 146). Дана практика триває в Католицькій Церкві і в наш час. Папа Іван Павло II в своїй енцикліці про єкуменічне служіння «*Ut unum sint*» стверджує, що молитві відводиться перше місце у спільному шляху католиків із іншими християнами в напрямку єдності (Енцикліка Йоанна. 1995, с. 102).

Іншим практичним духовного єкуменізму є зосередженість на значенні Святого Писання для всіх християн. Враховуючи те, що в житті протестантських конфесій Святе Письмо займає особливе місце, в «Довіднику із застосування принципів та норм єкуменізму» згадано про те, що шанування Святого Письма є фундаментальною основою для будування і відновлення єдності християн, є непохитною навіть за умов повної відсутності сопричастя між церквами та спільнотами. Саме тому здійснюються різні ініціативи задля популяризації читання та вивчення Святого Писання серед мирян

зادля поглиблення їхньої віри (Ратникова В., 2012, с. 147).

У певні історичні періоди католицько-православний діалог характеризувався наявністю дискусій щодо релігійно-доктринальних та церковно-адміністративних питань, есхатологічної проблематики, площин еклезіології та літургії (Шкрібляк М., 2013, с. 63). Саме тому важливим складовим елементом практики «духовного єкуменізму» було шанування Діви Марії та святих, що становило схожість між католиками та православними. Зокрема, в Катехизмі Католицької Церкви роль Діви Марії як Матері Церкви не тільки католицької, але всіх християн, є суттєвим підґрунтям для розвитку духовного єкуменізму (Кодекс канонического, 2007, с. 241). Зокрема, в католицизмі Богородиця займає особливе місце з-поміж усіх святих, а надання їй культу єкуменічного характеру мало на меті сприяти зближенню не тільки із православними, але й із протестантами. Притримуючись вчення та постанов перших Вселенських соборів, Католицька Церква та Східні Церкви мають багато спільного в святкових відправах та моліннях культу Пресвятої Діви. Наявність у літургійних календарях богослужбових елементів та святкових молінь, присвячених Діви Марії, у багатьох лютеранських та старокатолицьких церковних общинах, в англіканській церкві та численних деномінаціях, що виникли після Реформації, становить суттєву основу для започаткування процесу пошуку спільних елементів віри. Саме на зміну масової свідомості спрямований духовний єкуменізм, з його системою практичної взаємодії між віруючими мирянами допомагає побачити у представниках інших конфесій не ворогів, які чимось відрізняються, а друзів, котрі мають щось спільне. Проведення спільних молінь сприяють подоланню упереджень та допомагають усвідомити наявність єднотлумців в інших християнських церквах, допомагає подолати безумовну підозрілість, скептицизм та ворожість (Ратникова В. 2012, с. 146–147).

Після Другого Ватиканського Собору Католицька Церква почала

уважніше ставитися до зв'язку між Церквою та Божественною Літургією, спрямувала свою увагу на «євхаристійну еклезіологію». «Вона зародилась, а якщо точніше – відродилась у ХХ ст. спочатку у православному, а потім і у католицькому богословському середовищі. На католицькому Заході одним з її послідовників був відомий богослов Анрі де Любак. На православному Сході – О. Шмеман, Й. Ме-йєндорф, Н. Афанасьєв, І. Зізіулас та інші» (Андрійовський Р., 2002-2003, с. 25). Суттю євхаристійної еклезіології є трактування Євхаристії як головного критерія в розумінні структурної єдності Церкви та її вираженням. У свою чергу зі сторони Католицької Церкви здійснювалися певні спроби зведення мостів для спільного розуміння Євхаристії із партнерами в єкуменічному діалозі. Зокрема, в Лімському документі «Хрещення, Євхаристія та пастирське служіння», що був створений комісією «Віраіцерковний устрій» ВРЦ, зазначалося, що відома літургійна різноманітність, поєднана зі спільною євхаристійною вірою визнається як явище, котре сприяє духовному збагаченню (Ратникова В., 2012 с. 149). Саме тому спільнотність не може виключати різноманітність, адже включає в себе множинність та долає розбрат завдяки прагненню до єдності.

Значного прогресу в пошуку можливостей налагодження євхаристійного спілкування з учасниками єкуменічного діалогу Католицькій Церкві вдалося досягнути у післясоборний період. Найважливішою проблемою було питання сопричастя в Таїнствах (communication in sacris). Документ Другого Ватиканського собору «Декрет про єкуменізм» перестерігає щодо застосування цього засобу для відновлення єдності християн без урахування двох засад, а саме: «свідчення про єдність Церкви і уможливлення участі в засобах благодаті» (Документи Другого, 2014, с. 135). У світлі цих двох основних принципів, допоки не будуть повністю відновлені видимі зв'язки церковної єдності, Католицька Церква не дозволяє звершувати спільну Євхаристію. Однак існують певні обставини та умови, коли католицьким священникам, із відома місцевого єпископа, дозволяється

причащати вірних не католиків (Ратникова В., 2012, с. 149). В Кодексі Канонічного Права Католицької Церкви сказано, що Причастя може бути правосильно уділене вірним Східних Церков, за умови, котрі не знаходяться у повному євхаристійному сопричасті із Католицькою Церквою, а також і вірних інших Церков, що знаходяться в рівних умовах зі вказаними вище Східними Церквами в контексті розуміння таїнств (Кодекс канонического, 2007, с. 345).

Проте, на думку дослідниці В. В. Ратникової (2012), створене таким чином підґрунтя для можливостей проведення спільного євхаристійного служіння призвело у низці країн до так званої «євхаристійної гостинності», що характеризується сприйняттям деякими послідовниками єкуменізму дозволу на спільну участь у Євхаристії католиків і некатоликів за наявності вищезазначених обставин, як фактичного дозволу на сопричастя в Таїнствах. Задля того, щоб уникнути нівелювання католицької ідентичності, Західна Церква змушена була вжити певних заходів. Зокрема, в таких документах, як енцикліка папи Івана Павла II «*Ut unum sint*» та інструкції Конгрегації Таїнств «*Redemptionis Sacramentum*» було застережено католиків від служіння Євхаристії із представниками інших конфесій без нагальної потреби та здійснено демаркацію таких дій як таких, що йдуть в розріз із принципами єкуменізму та становлять небезпеку створення хибного враження про те, що інші церкви поділяють вчення Католицької Церкви в питаннях Євхаристії (с. 149).

Висновки

В ході нашого дослідження було виявлено, що в процесі становлення єкуменічної концепції відігравали роль не тільки історико-суспільні трансформаційні процеси в середині християнства, а й зовнішні чинники, а саме зміна культурно-світоглядних тенденцій суспільства в той чи інший історичний період. Вищезазначені факти свідчать про те, що Католицька Церква після Другого Ватиканського Собору поставила особливий наголос на євхаристійній еkleзіології. Розуміння важливості місця та ролі Євхаристії в контексті єкуменізму

призвели до необхідності розробки теологічних основ для зближення християн в розумінні Євхаристії. Приділення особливої уваги католицького єкуменізму до проблематики допущення некатоликів до Таїнств та їхнього спільного звершення із єкуменічними партнерами свідчить про пріоритетність статусу цього питання. Завдяки єкуменічному діалогові було досягнуто значного прогресу в питаннях спільного розуміння магістральних складових елементів християнської віри. Однак все ж розуміння Ватиканом головної цілі єкуменізму полягає не просто у видимому спільному звершенні Євхаристії та сопричасті в Таїнствах, в той час коли розділені Церкви існуватимуть і далі, але у сопричасті Церков у єдиній вірі. Варто зазначити, що єкуменічний рух

в своєму діалогуванні щодо релігійно-догматичних питань між представниками різних конфесій носить не тільки релігійний характер, саме тому потрібно виділити два його виміри: релігійний та нерелігійний. Відносини релігійного виміру виявляються у богословському діалозі стосовно питань догматичної та біблійної теології, проблематики спільного проведення богослужбових практик та здійснення місійного служіння. Нерелігійний вимір єкуменічних відносин полягає у врегулюванні питань співпраці між різним конфесіями та їхнього служіння у соціальних сферах та здійснення антимілітаристського впливу на суспільство. Фундаментальним елементом обох вимірів цих відносин є віротерпимість та толерантність в їхньому істинному дефініціюванні. І все ж на практиці обидва виміри цих відносин є різними за складністю у процесі побудови. Якщо задля формування нерелігійних єкуменічних взаємин достатніми є тільки бажання та добра воля суб'єктів, то для релігійного виміру цього замало. Можемо підсумувати, що сприяння єкуменічному діалогу між представниками різних релігій є необхідним не тільки для богословського діалогу в питаннях догматичної та біблійної теології, але і задля досягнення глобального блага в умовах релігійно-суспільних викликів, що постали перед людством у XX–XXI ст.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ

- Андрійовський Р. Євхаристіна еклезіологія у православному світі XX століття. *Alma mater* (Журнал студентів Української Папської Колегії св. Йосафата в Римі). 2002–2003. № 68. С. 25–29.
- Гизбрехт Е. С., Тарабанов Н. А. Современный экуменизм и просвещенческий культ разума. *Вестник Томского государственного университета Философия. Социология. Политология*. 2020. № 55. С. 70–77.
- Горохолінська І. В. Демаркація секулярного / постсекулярного в сучасній релігійності: філософський та богословський дискурс: дис. докт. філос. наук: 09.00.11; 09.00.14. Чернівці, 2019. 510 с.
- Горохолінська І. В. Сучасна європейська релігійність: синергія раціонального та ірраціонального. *Гілея: науковий вісник*. 2019. № 145. С. 35–39.
- Документи Другого Ватиканського Собору (1962–1965): Конституції, декрети, декларації. Коментарі / перекл. з лат. / Український католицький університет. Львів: Свічадо, 2014. 608 с.
- Излученко Т. В. Социально-философский анализ диалогичности религиозного сознания: дис. канд. филос. наук: 09.00.11. Красноярск, 2014. 157 с.
- Кисельов О. С. Феномен екуменизму в сучасному християнстві. Київ: Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, 2009. 133 с.
- Кодекс канонического права. Москва: Институт философии, теологии и истории св. Фомы, 2007. 624 с.
- Кравцов И. В. Санкт-Петербургские религиозно-философские собрания (1901–1903): антиклерикализм или экуменизм. *Вестник Русской христианской гуманитарной академии*. 2013. № 3. С. 343–350.
- Осыка Я. М. Христианский экуменизм как проект сакрализации современной культуры. *Наука. Искусство. Культура*. 2014. № 4. С. 83–93.
- Радецкая А. В. Экуменизм и антиэкуменизм в современном православии. Автореф. дис. канд. филос. наук. Санкт-Петербург, 2011. 27 с.
- Ратникова В. В. «Духовный экуменизм» как элемент католического экуменизма. *Грамота*. 2012. № 3. С. 146–148.
- Ратникова В. В. Католический экуменизм и проблема совершенства общей Евхаристии. *Грамота*. 2012. № 3. С. 148–151.
- Стрелкова Ю. О. Еклезіологія діалектичної теології: христоцентризм, діалектика, історизм. *Гілея: науковий вісник*. 2019. № 141. С. 141–146.
- У пошуках єдності християн. Київ: Дух і літера, 2008. 224 с.
- Чікарькова М. Ю. Еволюція новітньої християнської теології: від модернізму до постмодернізму. *Волинський Благовісник*. 2019. № 7. С. 355–372.
- Шкрібляк М. В. Православно-католицький діалог кінця XVI – початку XVII століть: постаті та провідні тенденції. *Релігія та Соціум*. 2013. № 1. С. 55–64.
- Элбакян Е. Светское пространство как условие межрелигиозного диалога. *Релігія та Соціум*. 2011. №1(5). С. 11–17.
- Элбакян Е. Диалог религий в светском пространстве. *Релігійна свобода*. 2011. № 16. С. 151–158.
- Энциклика Иоанна Павла II об экуменическом служении *Ut unum sint* («Да будут все едины»). 1995. URL: <http://www.katolik.ru/dokumenty-vatikana/item/3575-entsiklika-ioanna-pavla-ii-ob-ekumenicheskom-sluzhenii-ut-unum-sint-da-budut-vse-edino.html>

REFERENCES

- Andriyovsky, R. (2002–2003) Yevkharystiyna ekleziolohiia u pravoslavnomu sviti XX stolittia [Eucharistic ecclesiology in the Orthodox world of the twentieth century]. *Alma mater* (Journal of students of the Ukrainian Pontifical College of St. Jehoshaphat in Rome), (68), 25–29 [in Ukrainian].
- Gisbrecht, E., & Tarabanov, N. (2020) Sovremennyj jekumenizm i prosveshhencheskij kul't razuma [Modern ecumenism and the educational cult of reason]. *Bulletin of the Tomsk State University Philosophy. Sociology. Political science*, (55), 70–77 [in Russian].
- Gorokholinskaya, I. (2019). Demarkatsiia sekuliarnoho / postsekuliarnoho v suchasni relihiinosti: filosofskiyi ta bohoslovskiyi dyskurs [Demarcation of the secular / postsecular in modern religion: philosophical and theological discourse]. Doctor's thesis. Chernivtsi [in Ukrainian].
- Gorokholinskaya, I. (2019). Suchasna yevropeiska relihiinist: synerhiia ratsionalnoho ta irratsionalnoho [Modern European religiosity: the synergy of rational and irrational]. *Gileya: scientific bulletin*, (145), 35–39 [in Ukrainian].
- Dokumenty Druhoho Vatykanskooho Soboru (1962–1965): Konstytutsii, dekreti, deklaratsii. [Documents of the Second Vatican Council (1962–1965): Constitutions, decrees, declarations]. (2014). Lviv: Svichado [in Ukrainian].
- Izluchenko, T. V. (2014). *Social'no-filosofskij analiz dialogichnosti religioznogo soznaniya* [Socio-philosophical analysis of the dialogic nature of religious consciousness]. Candidate's thesis. Krasnoyarsk [in Russian].
- Kiselyov, O. (2009). Fenomen ekumenizmu v suchasnomu khrystyianstvi [The phenomenon of ecumenism in modern Christianity]. Kyiv: MP Drahomanov National Pedagogical University [in Ukrainian].
- Kodeks kanonicheskogo prava [Code of Canon Law]. (2007). Moskva: Institute of Philosophy, Theology and History of St. Thomas [in Russian].
- Kravtsov, I. (2013). Sankt-Peterburgskie religiozno-filosofskie sobraniya (1901–1903): antiklerikalizm ili jekumenizm

[St. Petersburg religious and philosophical meetings (1901–1903): anti-clericalism or ecumenism]. *Bulletin of the Russian Christian Humanitarian Academy*, (3), 343–350 [in Russian].

Osyka, Ja. M. (2014). Hristianskij jekumenizm kak proekt sakralizacii sovremennoj kul'tury [Christian ecumenism as a project of sacralization of modern culture. *Science. Art. Culture*, (4), 83–93 [in Russian].

Radetskaya, A. (2011). Jekumenizm i antijekumenizm v sovremennom pravoslavii [Ecumenism and anti-ecumenism in modern Orthodoxy]. Extended abstract of candidate's thesis. St. Petersburg [in Russian].

Ratnikova, V. (2012). «Duhovnyj jekumenizm» kak jelement katolicheskogo jekumenizma ["Spiritual ecumenism" as an element of Catholic ecumenism]. *Gramota*, (3), 146–148 [in Russian].

Ratnikova, V. (2012). Katolicheskij jekumenizm i problema sovershenija obshhej Evharistii [Catholic ecumenism and the problem of the common Eucharist]. *Gramota*, (3), 148–151 [in Russian].

Strelkova, Y. O. (2019). Ekleziologhiiia dialektychnoi teolohii: khrystotsentryzm, dialektyka, istoryzm [Ecclesiology of dialectical theology: Christocentrism, dialectics, historicism]. *Gileya: scientific bulletin*, (141), 141–146 [in Ukrainian].

U poshukakh yednosti khrystyian [In search of Christian unity]. (2008). Kyiv: Spirit and Letter [in Ukrainian].

Chikarkova, M. Yu. (2019). Evoliutsiia novitnoi khrystyianskoi teolohii: vid modernizmu do postmodernizmu [Evolution of modern Christian theology: from modernism to postmodernism]. *Volyn Annunciation*, (7), 355–372 [in Ukrainian].

Skriblyak, M. V. (2013). Pravoslavno-katolytskyi dialoh kintsia XVI – pochatku XVII stolit: postati ta providni tendentsii [Orthodox-Catholic dialogue of the late XVI – early XVII centuries: figures and leading trends]. *Religion and Society*, (1), 55–64 [in Ukrainian].

Elbakyan, E. (2011). Svetskoe prostranstvo kak uslovie mezhreligioznogo dialoga [Secular space as a condition of interreligious dialogue]. *Religion and Society*, 1(5), 11–17 [in Russian].

Elbakyan, E. (2011). Dialog religij v svetskom prostranstve [Dialogue of religions in secular space]. *Religious freedom*, (16), 151–158 [in Russian].

Jenciklika Ioanna Pavla II ob jekumenicheskom sluzhenii Ut unum sint («Da budut vse edino») [Encyclical of John Paul II on the ecumenical ministry Ut unum sint ("Let all be one")]. (1995). URL: <http://www.katolik.ru/dokumenty-vatikana/item/3575-entsiklika-ioanna-pavla-ii-ob-ekumenicheskom-sluzhenii-ut-unum-sint-da-budut-vse-edino.html> [in Russian].

Kvik Andrii

Applicant, <https://orcid.org/0000-0002-0430-1551>, o.ankvik@gmail.com

Стаття надійшла / Article arrived: 05.01.2021

Схвалено до друку / Accepted: 16.02.2021